

**М. В. ЛОШИЦЬКИЙ,
С. О. КОРОЄД**

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Узагальнено погляди науковців на адміністративний процес. означається його правова природа та структура, пропонується комплексний підхід до розуміння адміністративного процесу.

Ключові слова: адміністративний процес, управлінські процедури, юрисдикційні провадження.

Обобщены взгляды ученых на административный процесс. Определяется его правовая природа и структура, предлагается комплексный подход к пониманию административного процесса.

Ключевые слова: административный процесс, управленческие процедуры, юрисдикционные производства.

The article provides a theoretical generalization of the views of scientists on the administrative process. It is defined its legal nature and structure, it is proposed a comprehensive approach to understanding of administrative process.

Key words: administrative process, managerial process, jurisdictional procedures.

Система процесуального права, як прийнято вважати в теорії права, складається з чотирьох галузей процесуального права: кримінально-процесуального, цивільного процесуального, господарського процесуального, підгалузі адміністративного права – адміністративно-процесуального права¹.

Як зазначають науковці, для адміністративного процесу в багатьох випадках потрібна спеціальна правозастосовна діяльність держави, тобто здійснювана в спеціально встановлених законом формах державно-владна, організаційна діяльність компетентних органів держави, що полягає у винесенні на основі норм права та відповідних фактичних обставин індивідуально-конкретних правових розпоряджень². Вчені звертають увагу на те, що зрозуміти сутність адміністративного процесу й адміністративно-процесуальної діяльності можна за допомогою тієї обставини, що реально адміністративно-правові відносини завжди сприймаються тільки як процесуальні. Це означає, що особливості цього виду правовідносин свій вираз, передусім, отримують у процесуальній формі³.

Варто зауважити, що адміністративний процес – особливе явище правової дійсності, яке має особливий юридичний зміст і унікальну структуру. Поняття адміністративного процесу не є новим для адміністративно-правової науки, оскільки пов'язане із дискусіями про його структуру (широкого та вузького розуміння), та тією чи іншою мірою знайшло своє вираження в працях таких науковців, як: В.Б. Авер'янов, О.П. Альохін, Л.С. Анохіна, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, Ю.А. Ведерніков, І.А. Галаган, Є.С. Герасименко, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, Є.В. Додін, В.В. Зуй, Д.П. Калаянов, Р.А. Каложний, Л.В. Коваль, Ю.М. Козлов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.А. Круглов, О.В. Кузьменко, Д.М. Лук'янець, О.Є. Луньов, О.І. Миколенко, Ю.С. Педько, В.Г. Перепелюк, Н.Г. Салищева, В.Д. Сорокін, Ю.М. Старілов, М.М. Тищенко, Н.В. Хорошак, О.П. Шергін, В.К. Шкарупа та ін. Ця дискусія стимулювала розвиток не тільки матеріального та процесуального адміністративного права, але й ряду базових загальнотеоре-

тичних категорій. У юридичній літературі представлені різноманітні погляди вчених на поняття адміністративного процесу. Проте всі вони належать, переважно, до однієї із двох наукових концепцій – «юрисдикційної» або «управлінської». Відсутність єдиного розуміння сутності адміністративного процесу не дозволяє повністю сформулювати уявлення про його правову природу, визначити його структуру, ознаки та предмет, що, в кінцевому підсумку, негативно позначається на виконанні правоохоронної та праворегулятивної функцій зазначеної процесуальної категорії. А тому здійснення теоретичного узагальнення наукових концепцій розуміння адміністративного процесу та розкриття його правової природи й ставит за мету наша стаття.

Так, такі вчені-адміністративісти, як О.М. Якуба, Г.І. Петров, А.П. Коренєв, В.Д. Сорокін, Д.М. Бахрах, Є.В. Додін, В.І. Новосьолов, В.М. Манохин, В.М. Горшєнов, Р.С. Павловський, О.М. Бандурка, М.М. Тищенко, В.Г. Перепелюк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Ю.М. Козлов, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, І.П. Голосніченко, В.А. Лорія, О.Є. Луньов, С.А. Шатов та інші тлумачать адміністративний процес у широкому розумінні, тобто відносять його до управлінської концепції⁴.

Інша група вчених трактує адміністративний процес у вузькому розумінні, тобто пов'язує його тільки з адміністративною юрисдикцією. А звичайний порядок діяльності адміністративних органів вони називають адміністративним провадженням. Це такі вчені, як Н.Г. Салищева, В.С. Тадевосян, А.П. Ключніченко, М.І. Піскотін, О.Г. Лук'янова, А.А. Дьомін, М.І. Єропкін, Д.М. Овсянко та ін.⁵

Поряд із двома основними концепціями («юрисдикційною» й «управлінською») виокремлюють третій підхід до розуміння адміністративного процесу, прихильники якого – Ф.Д. Фіночко та В.А. Лорія – критикують дві попередні концепції: першу – за занадто розширене поняття адміністративного процесу та фактичне його ототожнення з поняттям виконавчо-розпорядчої діяльності держави, а другу – за обмежене розуміння адміністративного процесу та віднесення його, по суті, тільки до юрисдикційної діяльності⁶. Також представниками іншого – третього підходу – є А.Ф. Клейман і С.М. Махина, які розглядають адміністративний процес як діяльність органів правосуддя з вирішення справ про адміністративні проступки, а також як діяльність адміністративних судів щодо вирішення індивідуальних справ, в основі яких лежить спір про суб'єктивне публічне право⁷.

Варто зазначити, що сьогодні практично всі вчені-адміністративісти є прибічниками «управлінської» концепції (широкого розуміння) адміністративного процесу. Водночас всі вони у власних працях по-різному наводять визначення адміністративного процесу як у широкому, так і у вузькому розумінні.

Так, у сучасній юридичній літературі адміністративний процес у вузькому розумінні («юрисдикційна» концепція) розглядається: 1) як провадження у справах про адміністративні правопорушення та застосування до правопорушників адміністративних стягнень, а також як розгляд справ щодо застосування заходів адміністративного примусу⁸; 2) як врегульований нормами адміністративно-процесуального права порядок застосування заходів адміністративного примусу, передусім, адміністративних стягнень за вчинення адміністративних правопорушень⁹; 3) як діяльність повноважених органів щодо реалізації санкцій адміністративно-правових норм¹⁰; 4) як регламентовану законом діяльність щодо вирішення спорів, які виникають між сторонами адміністративного правовідношення, які не

знаходяться між собою у відносинах службового підкорення, а також щодо застосування заходів адміністративного примусу¹¹.

Адміністративний процес у широкому розумінні («управлінська» концепція) в сучасній юридичній літературі визначається: 1) як встановлений законом порядок розгляду та вирішення індивідуально-конкретних (адміністративних) справ, що виникають у сфері державного управління спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами) та, у відповідних випадках, загальними (звичайними) судами¹²; 2) як врегульований правом порядок розгляду індивідуально-конкретних справ в сфері виконавчої діяльності органами державного управління, а у передбачених законом випадках й іншими, вповноваженими на те органами. Широке трактування адміністративного процесу дозволяє включити до його складу, крім адміністративно-юрисдикційних проваджень, також провадження управлінського характеру¹³; 3) як сукупність всіх дій, які здійснюються виконавчими органами (посадовими особами) для реалізації своєї компетенції, тобто державно-управлінська діяльність у всіх її можливих проявах трактується як адміністративний процес (весь процес виконавчо-розпорядчої діяльності: це і видання правових актів, і вирішення спорів, які виникають у сфері управління, і застосування адміністративних стягнень тощо); 4) як визначений порядок діяльності органу (посадової особи) щодо застосування і реалізації адміністративно-правових норм¹⁴.

Водночас, ми вважаємо перспективним напрямом комплексний підхід у дослідженні проблематики адміністративного процесу, що, по суті, є певним різновидом «управлінської» концепції. Цей підхід простежується в роботах Ю.С. Адушкіна, З.А. Багишаєва, Ю.М. Козлова, В.М. Манохіна, І.В. Панової, Д.М. Бахраха, В.К. Колпакова, які запропонували розглядати адміністративний процес як органічний комплекс функціональних елементів (правотворчість органів виконавчої влади, позитивне та юрисдикційне правозастосування).

Так, Ю.М. Козлов вважає, що державно-управлінська діяльність зорієнтована переважно на вирішення завдань позитивного характеру; юрисдикція не є визначальною її зміст ознакою, а сама вона не збігається із судово-процесуальною діяльністю. Ці її якості надають адміністративному процесу своєрідне забарвлення. Проте процес правозастосування не зводиться лише до забезпечення позитивних юридичних результатів, передбачених диспозицією матеріальної норми. На долю суб'єктів виконавчої влади припадає й реалізація санкцій матеріальних адміністративно-правових норм. Отже, адміністративно-процесуальна діяльність поділяється на адміністративно-процедурну (позитивно-правозастосовчу) й адміністративно-юрисдикційну (правоохоронну). Таким чином, адміністративний процес розглядається як врегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність виконавчих органів (посадових осіб) щодо розгляду і вирішення різного роду індивідуальних адміністративних справ, які виникають у сфері державного управління, в порядку реалізації завдань і функцій виконавчої влади¹⁵. З цим судженням Ю.М. Козлова погоджуються В.М. Манохін, Ю.С. Адушкін, З.А. Багишаєв, які запропонували всі адміністративно-процесуальні норми віднести до двох груп: перша – у сфері позитивного державного управління (норми, що регулюють реєстраційне, ліцензійне та інші провадження); друга – у юрисдикційній сфері (наприклад, провадження у справах про адміністративні правопорушення)¹⁶, а також І.В. Панова, яка до адміністративного процесу включає адміністративну юстицію (судочинство) та правові процедури: процесуальні (юрисдикційна діяльність щодо реалізації санкцій і захисту правовідносин із

застосуванням заходів державного примусу), що охороняються та матеріальні (нормотворчі, правонадільні)¹⁷.

В юридичній літературі напрямами адміністративного процесу визначають адміністративно-процедурну діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також адміністративно-юрисдикційний процес, тобто процесуальну діяльність державних органів щодо вирішення адміністративно-правових спорів і реалізації адміністративної відповідальності за порушення норм адміністративного права¹⁸.

Діяльність державних органів із вирішення адміністративних справ на підставі адміністративно-процесуальних норм прийнято називати адміністративно-процесуальною діяльністю. В.К. Колпаков зазначає, що адміністративно-процесуальна діяльність не рівнозначна адміністративному процесу. Вона здійснюється виключно з конкретних справ для реалізації конкретних матеріальних норм на підставі конкретних адміністративно-процесуальних норм¹⁹. Водночас, на думку Ю.М. Козлова, адміністративний процес тотожний адміністративно-процесуальній діяльності, яка здійснюється на основі адміністративно-процесуальних норм і яка реалізується в адміністративно-процесуальних відносинах. Межі адміністративно-процесуальної діяльності визначаються таким чином, що в межах адміністративного процесу вирішуються не всі справи, а тільки певні, на які розповсюджується встановлений адміністративно-процесуальними нормами процесуальний порядок їх вирішення. А це означає, що поза правовими нормами адміністративний процес як реальне юридичне явище не існувало²⁰.

Адміністративно-процесуальну діяльність, яка здійснюється в межах конкретної адміністративної справи, прийнято називати провадженням в адміністративній справі або адміністративним провадженням²¹, яке є сукупністю форм і методів забезпечення порядку розгляду адміністративних справ²².

Специфіку адміністративного процесу відображає також його структура, яка включає в себе струнку систему процесуальних дій, що мають як юрисдикційний, так і неюрисдикційний характер. На такому поділі також наполягають теоретики права, поділяючи при цьому весь юридичний процес на правотворчий і правозастосовний, а останній – на юрисдикційні провадження та неюрисдикційні процедури²³.

Проте питання про перелік адміністративних проваджень у юридичній літературі вирішувалося по-різному. Прихильники вузького розуміння адміністративного процесу уявляли його структуру переліком проваджень щодо вирішення спорів і застосування заходів примусу в державному управлінні. Прибічники широкого розуміння адміністративного процесу включають в його структуру управлінські (позитивні, неюрисдикційні) та юрисдикційні (правоохоронні) провадження. В літературі є багато класифікацій видів адміністративних проваджень, але в межах нашої статті найактуальнішою та загальноприйнятою є класифікація видів адміністративних проваджень залежно від характеру індивідуально-конкретних справ.

Так, одні науковці, зокрема В.Б. Авер'янов, І.А. Беленчук, Ю.М. Козлов, Л.Л. Попов, Л.В. Коваль, М.Ф. Стахурський, С.О. Мосьондз, специфіку адміністративного процесу розглядають через його структуру – сукупність взаємопов'язаних адміністративних проваджень, що мають як юрисдикційний, так і неюрисдикційний характер. У зв'язку з цим вчені здійснюють класифікацію адміністративних проваджень залежно від характеру індивідуально-конкретних справ і виділяють неюрисдикційні (адміністративні процедури) та юрисдикційні

адміністративні провадження²⁴. В.Д. Сорокін також виділяє дві групи проваджень, але інші: провадження щодо прийняття нормативно-управлінських актів і провадження з індивідуально-конкретних справ. До другої групи він включає провадження у справах про застосування примусових заходів²⁵. При цьому від характеру справ залежить реалізація або диспозиції (процедури), або санкції (юрисдикція) відповідної норми матеріального адміністративного права²⁶.

Інші вчені, зокрема Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук, В.К. Колпаков, О.М. Бандурка, М.М. Тищенко, Б.В. Россинський, Ю.М. Старилов, Ю.А. Ведерников і В.К. Шкарупа, виділяють три види адміністративного процесу: адміністративно-правотворчий; адміністративно-правонадільний (оперативно-розпорядчий); адміністративно-юрисдикційний (провадження по скаргах, провадження у справах про адміністративні правопорушення)²⁷, а О.М. Бандурка, М.М. Тищенко, В.К. Колпаков також виділяють ще й адміністративно-контрольні провадження²⁸.

Поряд із вищевказаною класифікацією адміністративних проваджень на юрисдикційні та неюрисдикційні, в юридичній літературі зустрічаються й інші види класифікації. Так, Л.В. Коваль звертає увагу на те, що українському адміністративному законодавству відомі такі моделі процесу, як владно-адміністративний і адміністративно-судовий²⁹. О.І. Миколенко, залежно від суб'єкту, який здійснює адміністративне провадження, поділяє їх на два види: провадження, які реалізуються у судовому порядку та провадження, які здійснюються органами державної виконавчої влади й іншими організаціями, передбаченими чинним законодавством. Другий вид адміністративних проваджень вчений поділяє на дві групи: неюрисдикційні та юрисдикційні провадження (наприклад, провадження у справах про адміністративні правопорушення)³⁰. О.В. Кузьменко всі адміністративні провадження класифікує на неконфліктні та конфліктні. В основі змісту останніх лежить вирішення адміністративно-правового конфлікту³¹.

Аналіз вищевведених підходів до розуміння адміністративного процесу дозволяє нам запропонувати комплексний підхід щодо його сутності. Так, по-перше, на відміну від інших «традиційних» галузей процесуального права (кримінально-процесуального, цивільного процесуального, господарського процесуального), які пов'язані лише із судовою діяльністю щодо розгляду та вирішення кримінальних, цивільних і господарських справ, адміністративний процес має відношення до судової діяльності лише в частині, яка стосується адміністративного судочинства (за правилами КАС) та судового розгляду справ про адміністративні правопорушення (за правилами КУпАП). В іншій же частині адміністративний процес є багатоаспектним правовим явищем, який регулює всю діяльність державного апарату, пов'язану не лише із розглядом і вирішенням правових конфліктів (скарги, спорів, справ про правопорушення, правових питань тощо), але й зі здійсненням різноманітних неюрисдикційних процедур в межах управлінської діяльності (включаючи адміністративні послуги), що охоплюється поняттями «юрисдикційне» та «позитивне» правозастосування. Крім того, поряд із юрисдикційними й управлінськими провадженнями, вченими цілком обґрунтовано в системі адміністративного процесу виділяється провадження щодо прийняття нормативно-управлінських актів, адже зазначена діяльність в державному управлінні є правотворчістю органів виконавчої влади, яке не має відношення до законотворчого процесу як підгалузі конституційного права, а відтак має розглядатися в межах адміністративного процесу.

Вищевикладене, на наше переконання, має збагатити уявлення про правову природу адміністративного процесу й окреслити перспективи подальших наукових досліджень сутності цієї процесуальної категорії.

1. *Лукьянова Е. Г.* Теория процессуального права. – М.: Норма, 2004. – С. 117.
2. *Адміністративне право України: Підручник / За заг. ред. С. В. Ківалова.* – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 236.
3. *Алехин А. П.* Административное право Российской Федерации: Учебник / А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. М. Козлов. – М.: ЗЕРЦАЛО, ТЕИС, 1996. – С. 313.
4. *Колтаков В. К.* Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.; *Лунев А. Е.* Вопросы административного процесса // Правоведение. – 1962. – № 2. – С. 43-51; *Петров Г. И.* О кодификации советского административного права // Сов. государство и право. – 1962. – № 5. – С. 27-34; *Сорокин В. Д.* Административный процесс и административно-процессуальное право. – СПб.: Изд. Юридического института (Санкт-Петербург). 2002. – 474 с.; *Студеникин С. С.* Социалистическая система государственного управления и вопрос о предмете советского административного права // Вопросы советского административного права. – М., 1949. – С. 44.; *Шатов С. А.* Концепции административного процесса: Диалектика научных взглядов // Правоведение. – 2005. – № 6. – С. 91-98.
5. *Демин А. А.* Понятие административного процесса и административно-процессуальный кодекс Российской Федерации // Вестник Московского ун-та. – 1998. – № 4. Сер. 11 «Право». – С. 26-31; *Лукьянова Е. Г.* Теория процессуального права. – М.: Норма, 2004. – 240 с.; *Обсуждение проблем административного процесса в СССР // Сов. государство и право.* – 1963. – № 1. – С. 130-131; *Салищева Н. Г.* Административный процесс в СССР. – М.: Юрид. лит., 1964. – 158 с.; *Якимов А. Ю.* Субъекты административной юрисдикции (правовой статус и его реализация). – М., 1996. – 106 с.
6. *Финочко Ф. Д.* Процессуальные гарантии в производстве дел об административных правонарушениях: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1968. – С. 5-6; *Лория В. А.* Некоторые вопросы теории кодификации административно-процессуального права. – Тбилиси: Изд-во Тбил. ун-та, 1974. – С. 31.
7. *Кузьменко О. В.* Адміністративно-процесуальне право України: Підручник / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій; За ред. О. В. Кузьменко. – К.: Атіка, 2007. – С. 6, 9-10.
8. *Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка.* – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 203; *Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. : У 2 т.: Т. 1: Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова).* – К.: Вид. «Юридична думка», 2004. – С. 477-478; *Стеценко С. Г.* Адміністративне право України: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2007. – С. 256.
9. *Гладун З. С.* Адміністративне право України: Навч. посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – С. 153.
10. *Козлов Ю. М.* Административное право: Учебник. – М.: Юрист, 2007. – С. 436.
11. *Миколенко А. И.* Административный процесс и административная ответственность в Украине: Учебное пособие. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 113-114.
12. *Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка.* – С. 203; *Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч.: У 2 т. : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова).* – С. 477-478; *Беленчук І. А.* Адміністративне право України: Навч. посіб. – К.: Вид. А.С.К., 2004. – С. 83-84; *Ведерніков Ю. А.* Адміністративне право України: Навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, В. К. Шкарупа. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 162; *Еропкин М. И.* Советское административное право: Учебник для средних юридических учебных заведений / М. И. Еропкин, А. П. Клошниченко. – М.: Юрид. лит., 1979. – С. 107; *Колтаков В. К.* Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 320; *Кузьменко О. В.* Теоретичні засади адміністративного процесу: Монографія. – К.: Атіка, 2005. – С. 50; *Селіванов А. О.* Адміністративний процес в Україні: реальність і перспективи розвитку правових доктрин: Наук. видання. – К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2000. – С. 14; *Стеценко С. Г.* Адміністративне право України: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2007. – С. 257.
13. *Гла-*

дун З. С. Адміністративне право України: Навч. посіб. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – С. 153; **Миколенко А. И.** Административный процесс и административная ответственность в Украине: Учеб. пос. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 114. **14. Козлов Ю. М.** Административное право: Учебник. – М.: Юристь, 2007. – С. 435. **15. Административное право: Учебник / Под ред. Л. Л. Попова.** – М.: Юристь, 2002. – С. 389-390, 392. **16. Манохин В. М.** Российское административное право: Учебник / В. М. Манохин, Ю. С. Адушкин, З. А. Багишаев. – М.: Юристь, 1996. – С. 40-41. **17. Панова И. В.** Административный процесс в Российской Федерации: понятие, принципы, виды // Правоведение. – 2000. – № 2. – С. 123. **18. Адміністративне право України: основні поняття: Навч. пос. / За заг. ред. І. П. Голосніченка.** – К.: ГАН, 2005. – С. 98-99. **19. Колпаков В. К.** Адміністративно-деліктний правовий феномен : Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 356. **20. Козлов Ю. М.** Административное право: Учебник. – М.: Юристь, 2007. – С. 438-439. **21. Колпаков В. К.** Цит. праця. – С. 357. **22. Агапов А. Б.** Административная ответственность : Учебник. – М.: Статут, 2000. – С. 231-232. **23. Баландин В. Н.** О видах юридического процесса / В. Н. Баландин, А. А. Павлушина // Правоведение. – 2002. – № 4 (243). – С. 22-23. **24. Административное право: Учебник / Под ред. Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова.** – М.: Юристь, 2000. – С. 384; *Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч.: У двох томах : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова).* – С. 478, 488; *Беленчук І. А.* Цит. праця. – С. 84; *Козлов Ю. М.* Административное право: Учебник. – М.: Юристь, 2007. – С. 440; *Коваль Л. В.* Адміністративне право: Курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 1998. – С. 145; *Мосьондз С. О.* Адміністративне право України (у визначеннях та схемах): Навч. посіб. – К.: Атіка, 2008. – С. 124; *Стахурський М. Ф.* Питання реформування адміністративного процесу в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2002. – С. 8. **25. Сорокин В. Д.** Административно-процессуальное право. – М.: Юрид. лит., 1972. – С. 147-163. **26. Административное право: Учебник / Под ред. Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова.** – С. 384. **27. Адміністративне право України: Підручник / За заг. ред. С. В. Ківалова.** – С. 257; *Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка.* – С. 211; *Бахрах Д. Н.* Административное право: Учебник для вузов. – М.: Изд. БЕК, 1996. – С. 154; *Ведерніков Ю. А.* Адміністративне право України: Навч. пос. – С. 163; *Колпаков В. К.* Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 328-329. **28. Бандурка О. М.** Адміністративний процес: Підруч. для вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – К.: Літера ЛТД, 2002. – С. 13-14; *Колпаков В. К.* Цит. праця. – С. 371. **29. Коваль Л. В.** Адміністративне право: Курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 1998. – С. 144. **30. Миколенко А. И.** Административный процесс и административная ответственность в Украине : Уч. пос. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 114. **31. Кузьменко О. В.** Теоретичні засади адміністративного процесу: Монографія. – К.: Атіка, 2005. – С. 208-209.